

ПРИГОДА В ЦЕХУ

В. Чапля

Тра - ах - тах - тах. Тра - ах - тах - тах...

Це працював велетень - завод, стрясаючи могутнім двиготом усі свої будівлі, цехи, сзій й піраміди матеріалів — себе самого стрясав і далеко навколо околиці. В невпинному русі завод ішов назустріч осінньому вечорові.

— Діду - дідү! Діду - дідү! — Чув у вухах старий сторож терпугонарубного цеху Мирін Скиба: — Діду - дідү...

Це „дражнився“ низьким баском якийсь віддалений мотор. І дід поспішив сковатися в цеху, у свій терпугонарубний, де мав стати на ніч — на чергування, бо цех цей працював на одну переміну.

Закрите з усіх боків приміщення цеху являло тепер собою якесь відлюдне місце тиші та безруху у справжнім пеклі гарячого клекоту, двиготу, дзвеніння, безугавного руху. Старий прищекнув усе це — гармидер цей — дверми, зачинивши їх за собою, і звуки раптом химерно віддалились, чути їх стало так, як із - під води.

— Який він дід? ! Не дід ще...

— Діду Мироне ! Скибо ! Здоров !

— Сам ти дід... Здоров!

У приміщенні було ще декілька робітників, і, як котрий виходив, знову впускав цілі вибухи, прориви отієї надвірної коломотні. Ще до Скиби здоровкалися, сміючися білими зубами та блиском очей, робітники, а як хто, то й вилається йому в вічі, відпльовуючи густу іржаву пилоку, що стояла в повітрі після роботи.

Денне світло освітлювало всім засмальцювані спини і приплескані масні кепі.

Старий на лайку не звертав уваги: вона була, здавалось, нерозривно зв'язана зі згорбленою робітничою постаттю, з самою утомною роботою. Тим більше не звернув він уваги на чудне лайливe поводіння цехового майстра Веркмана.

Веркмана він побачив у цеху останнім. Тоді побачив, коли, здавалося, вже всі вийшли були. Але прихиливши для зручності голову і роздивившися знадвору краще, зочив старий у глибу приміщення його притемнену постать.

Веркман — це постеріг дід — піокрадьки, рухом назад себе кинув щось у чорний закапелок, що був там у кутку.

— Ви тут іще? — запитав мирно старий. — Всі вже пішли... Драстуйте! — І ще раз, не діждавши від того зразу відповіді, сказав:

— Всі вже пішли, еге...

Веркман за одну мить опинився біля діда, став перед ним — ніби стрибнув. Покарбоване шрамами, голене його обличчя перетяла згори до половини носа, як маска, тінь від поблизької трансмісії і зробила його ще хмурнішим. Крізь маску туло свінув недобрий погляд, і Веркман прикро скинув ним на діда, вилаєвся неподобними словами.

І — як ногу вломив — подався геть.

Не добираючи, чого той лихої волі на нього, чого раптово-огнівився так, старий стояв і дивився образникові услід. Потім знизвув недомисленно плечима і плюнув.. на таку людину.

— Так - перетак,— промовив уголос,— а за віщо? Спритний лихословити! Куди ж пак!

І ще раз плюнув. Проте в - вічу йому був уже не гнів, а добра м'яка усмішка.

Переждавши отак поки всі вийдуть, старий став „приймати“ приміщення, цех, що простирав уже після цілоденної праці, руху й гомону..

Цехові речі слух'яно отовпили свого нічного господаря, запобігаючи його ласки. Важкі залізні варстати стали півколом і один з - поперед одного намагалися першими впасти дідові в око; їхні ножі блищали ясною крицею, а важезні тіла були геть чисто, на палець, притрушені мокрою й масною залізною тирсою. Схрещені паси - трансмісії нерухомо звисали згори до нерухомих машин і клали хрестаті смуги тінів на поміст і на протилежну стіну. Холодні, згаслі печі - горна ждали на діда у протилежному кутку приміщення; пів години тому їхні огнедишні міхи - легені зітхнули востаннє і стояли тепер опущені, ослаблені, немов підбиті крила.

І дід звичним оком обкинув усіх на - гурт. Добра м'яка усмішка стояла йому на устах і в - вічу. Він міг тільки бурчати тепер, нарікаючи на непорядки. От він нахилився і підняв з - під ніг забутого чи покинутого терпуга. Але — хоч і не дід — нахилився довго та обережно, немов би хотів присісти, а ноги не гнулись, і він через те намагався видовжити руку, як найдужче. Поклав важку залізяку терпуга на найближчий холодний та нерухомий варстат:

— Де застав гудок там і кинув. Народ!

Торкнув чоботом цілу купу терпугів, що лежали біля варстатів. Ale важкий метал ані поворухнувся, немов був прилітований до помосту.

Пройшов потім дід далі в куток, де в затіненім чорнім закапелку лежав іржавий та порошний, високими моташками накопичений дріт. В кутку повно було і пилу і павутиння, що густими пасмами лежало та висіло на дротові і по стіні, бралося до рук.

Старий зачепив головою і труснув на себе пилюку та набрав на шапку павутини.

— Ач яке! Пху... Народ!

Це останнє відносилося до великої кількості бракованого дроту, складеного в гуляцькому кутку терпугонарубного цеху. Потім обтрусив плече й рукав. Вийшовши на видне і знявши з голови свою сплескану та масну кепку, обібрав і на ній дбайливо чіпкі нитки павоті своїми твердими пучками, нальцями, що вже помітно трусились.

А він усе думав, що він не дід!..

Потім того повернувся старий до цехової контори, малої прибудови при виході з цеху, де він мав улаштуватися вже на ніч, на

всю ніч, аж поки вранці робітники, прийшовши на роботу, не розгніяль нічних дрімот бадьюром гомоном, ранковим рухом, запахом свіжого надвірного повітря.

В конторці горіла кругла залізна грубка. Старий підкинув вугілля і потер потім над нею руки, гріючи. Постояв отак, витягнувши руки вперед і не відчуваючи тепла.

На дворі був місяць листопад і холод. Десь там, по надвір'ю ішла над гомінком та іскрометним заводом осінь, загрожувала снігом і вітрами. Про це сказав Миронові Скибі, самотньому сторожеві біля трубки у принишклому приміщенні, начальник завідської охорони, молодий чоловік у зеленому одязі з перепаскою через плече. Він спочатку прочинив двері до конторки, роздивився, чи є хто.

— Чи все в тебе, старий, гаразд тут?

А потім увійшов усередину. Потер і собі теж руки над грубкою, закурив.

— Холодно на дворі, сніг буде...

— Холодно,— сказав дід Мирін.— А за мене не турбуйся: не первина...

Потоптившись у конторці кілька хвилин, охоронник вийшов. Поніс із собою густу смугу диму, що помалу танув у вечірових сутінках приміщення.

Це була остання людина, що й бачив старий, зустрічаючи ніч. Більше нікого не сподівався. Сів своїм негнучким, справді старечим, тілом на лавку, що стояла біля грубки, і тихо поплив уплинь за своїми думками, які потроху, укупі із гойдливим дріманням, почали його опановувати.

„Годі... е, годі. Дарма, що зменшив роки у документах — збоку видно, що вже старий. Та й бороду голю все для того ж. Не люблять старих, ні“.

І він лапнувся мимохіть рукою за своє колюче, поморщене і бурувате лице.

Безбородий та безвусий у кепці дід — дід, що змалку був робітник і до смерти хотів бути ним...

Через те він, Мирін Скиба, і боявся старости. Але вона йшла і наступала на нього з невблаганною упертістю. І кінцем таки прийшла остаточно. Це старий Скиба зрозумів, коли його одного дня перевели несподівано на сторожування в терпугонарубний цех. Було це послідуше вже діло, далі за ним, цим сторожуванням, заводилася на очі вже сама-одна інвалідність, рівна смерті.

Його перевели з складу мастильних матеріалів, що в ньому він дванадцять років сторожував, а тепер туди поставили молодшого.

— Йди, старий,— сказано йому,— там легше буде...

— Спатимеш собі,— ддав його наступник у складі.

Спатимеш! А з його ж був колись досвідчений слюсар, іскри метав він на варстаті! Залізо боялося його!. З слюсаря він став коморник, видаєв струмент іншим, з коморника — сторож...

А далі інвалідність, рівна смерті! Не заробіток сам по собі його турбував (він одержуватиме пенсію, і сини працюють), а безробіття, смерть за життя...

Тихим смутком озвалася в ньому колишня сила й молодість. Крізь сон бачив її...

Старий похитнувся, сидячи, і лупнув очима: грубка була вже червона, і її гарячі відсвіти лазили по стінах, по шкарубковому дідовому кожусі, по руках. У вікні чорніла чорнява ночі... В кімнаті було вже зовсім тепло і це тепло остаточно було заколихало старого.

Знадвору чутніше тепер доходив двигіт цехів, дзвеніння заліза — ритмичні удари. Попервах дідові, як прокинувся, показалось було, що він у вагоні, і що двигіт цехів — це мірна хода коліс, стукіт на рейках... Злякався дід сну. Щоб не заснути, звівся на ноги, боляче розминаючи їх, і вийшов у цех.

Цех спав. Було тихо, як у забитому з усіх боків коробі, і не-привітно. Незвиклай людині показалося б, може, навіть моторошно серед сонних машин, мовчазного та важкого заліза, мовчущих стін та бездіяльних горен.

Світло бліде кількох лямп не оживляло картини. Та й дідові цим разом показалось неохвітно: нерухомі варстти нагадали йому часи, коли за революції увесь завод стояв.

Машини ж живе тільки в рухові.

Постояв, похитуваний сном, і, хитаючи тінню своєю на стіні, кліпав очима. І вже наставився був іти назад, бо й ноги не витримували стояння, як раптом почув дух горілого, ба навіть показалось йому, що в приміщенні стойть якийсь димок: тоненькі струмочки його ніби стояли парівні з його обличчям. Знаючи, що в такій справі жарту нема, кипувся старий до печей, бо звідки ж, як не від них, взялись тому димові!

Але в горнах тепер був самий попіл. Печі були холодні.

Тоді, подумавши, що чад — це звичайна заводська чмар (в заводі ж завсіди чмарить), а димок — не димок, а світло від лямп — повернувшись до кімнати. Знову сів до грубки, підсунувши ноги до вогню...

Було вже, либонь, по півночі, коли дід Мирін почув таки справжній дим. І дим цей ішов із цеху!

Де й ділися гойдливі дрімоти:

— Дим! — стріпнувся всім тілом старий. — Горить!..

Думка, що це пожежа, зірвала його на ноги, тільки не приміг він зразу бігти. Порвався був до вихідних дверей, а тоді знов назад вернувся. Старе тіло тремтіло, ноги підгинались у колінах... Як же нарешті штовхнув двері в цех, звідти на нього вдарила така сила густого диму, що він на мить задихнувся...

Дим тягся в двері з того кутка приміщення, де був складений дріт, і де була дерев'яна стінка, а за стінкою склад із мастильними

матеріалами. О, це буде жах, якщо зайнялися барила з нафтою, олеонафтом, газом! Це був би жах!

А тимчасом огонь був у самім цеховім приміщенні; з-під диму на помості повзли і коливалися жовті гадюки полум'я — звідти, з того кутка повзли..

Дід вибіг на двір. Його вдарив шум заводу, стріла ніч.

— Тра - ах - тах - тах. Тра - ах - тах - тах...

— Діду - дідү...

В темряві яскріли спокійно, бе兹турботно лихтарі. Так само безтурботно, турботний тільки своїм регулярним рухом, двигтів іувесь завод, ідучи кудись у темряву ночі. Нішо не хотіло знати про жах, що починався допіру у мовчазнім терпугонарубнім цеху; ніхто не хотів знати переляканого старого Мирона, бідолашного сторожа. Тільки черговий пожежник, що до нього добувся старий, умить догадався, що таке. Хоч і спитав, б'ючи тимчасом у пожежний дзвін:

— Пожежа? де?

— Пожежа! — зойкнув дід, — в цеху... в цеху...

І подався назад, по - старечому тюпаючи, ойкав:

— Ой боже, ой бо...

Прикусив язика, виплутуючи недолугі ноги з пожежної кишкі, що зненацька перегородила йому дорогу: це пожежники випередили його з своїми пристроями.

У відчинені двері цехового приміщення кинуто пожежу кишку, і вона, звиваючись гадюкою в руках ясношоломих людей, освітлених уночішніми вогнями, почала кидати воду. Люди, скидаючись своїми голов'яними убраними на давніх римських вояків, брали твердиню. На шоломах їхніх грав вогонь...

Лунала команда, гомін.

В середині приміщення було повнісінько диму, він гарячими клубками брався в двері, бився в очі, за ним не можна було побачити, де, власне, горить.

Але пожежники один за одним зникали в димовій заслоні. І пожежу знайдено: горів покищо самий поміст у приміщенні — дерев'яний, насычений різними горючими мастирами. Всі зітхнули легше: до складу вогонь не дійшов!. А поміст кинулись обрубувати, бреніли дошки під меткими сокирами пожежників.

Кілька чоловіка їх уже умощувалися і гойдалися в диму там, де лежали моташки дроту, пильнуючи не допустити до дерев'яного простінка. Один провалився був і знову поліз, вимахуючи сокирою, як томагавком...

А тим часом у помості вигоряла дедалі більша яма — як вогняна рана, і до неї, раптом, захитавши усією своєю залізною вагою, звалився варстат. Іскри жахливим вихором знялися вгору і закрили все...

Тільки команда лунала :

— Раз! Е - ей...

Луск і бахкання вогню. Метушня людей у диму.

Але по якімсь часі вогонь, обрубаний, і таким чином затриманий, во одному місці, став потроху зменшуватись.

Сумну картину пожежі освітили згодом спокійні з-під стелі лямпи. Тепер уже справді стояла в приміщенні чмар, густо пахло горілим. Дотлівали недогорілі, політі водою, дошки у прогорілій ямі...

В прочинені тепер двері вільно й могутньо били звуки заводу: він ішов далі, не спинявся, він не мав права спинятися ані на хвильку, хоч би тут що...

До діда Мирона, що стояв одвір, підійшов помішник барапд-майстра і потис йому руку. Старий не зрозумів і нічого не сказав. А пожежник був радий, що зумів ліквідувати таку велику загрозу...

А вранці діда покликано до директора заводу. Директор, високий чоловік, ходив по кабінеті і потирає руки:

— Ну щастя ваше, товаришу Скибо... й наше, що не допустили до нафти!. Ви догадуєтесь, що б це було? Мені ще й тепер терпнє тіло від самої уяви...

А потім посадив старого і став розпитувати:

— Може хто заходив до цеху? Може хто був?

Але дід нікого не міг пригадати:

— Нікого не було.

Та директор уперто повторював:

— Може хто був? Ви ж знаєте, що почало горіти не там, де печі, а там, де ніякого вогню не могло бути? Може пригадаєте? Га?

— Свої звечора були. З охорони.. Начальник...

— У цех заходив?

— Ні, до контори. Закурив і пішов.

— Ну, а вчора хто останній вийшов із цеху після роботи?

Це старий дуже добре пам'ятав: останній вийшов Веркман, цеховий майстер... теж свій...

— Був... Веркман?

— Був.

— Так його ж учора звільнено!..

Звільнено? Цього дід не знав, але в цеху бачив Веркмана на власні очі. І старий розповів з усіма подробицями — і про те, як Веркман щось кинув був у куток.

Після цього директор відпустив діда. А за кілька день його (діда) покликав голова завідського комітету і сказав:

— Знаєте, хто підпалив цех? Веркман. Хотів помститися за звільнення...

— Га? — сказав дід, не дочувши.

— Веркман, кажу, хотів помститися... підкинув незагаслу голо-вешку...

Дід махнув рукою назад себе, мовляв, минуло лихо. І вийшов.

А в серці грала радість.

ПАНР

5

1929

Зміст № 5

	Стор.
Бруно Ясенський. Ідіть — поезія	3
В. Чапля. Пригода в цеху — оповідання	5
Ол. Ведміцький. Пороги — поезія	11
В. Нєфелін. Тимофій Сребак — оповідання	12
С. Бен. ** — поезія	17
М. Годованець. Плуги й плужки — байка	18
С. Добровольський. Залізний кінь — повість	19
П. Нечай. Триста кілометрів Уманщини — нарис	44
А. Ярмоленко. Факти кризи — стаття	65
О. Гільзовий. Лесслінг — стаття	71
Бібліографія: А. Г.—Ф. Ладухін. Загоряні. Д. Гуменна—І. Севченко. Дубові гряди. А. Ярмоленко — Григорій Епік. Облога	74
Хроніка	79

ВІД РЕДАКЦІЇ ТА ВИДАВНИЦТВА

Рукописи, що надсилаються до редакції, мають бути передруковані на машині або чисто й виразно переписані на одному бош паперу.

Неухвалені до друку рукописи редакція авторам не повертає. Доплатних листів редакція не викупаває.

Річним передплатникам, що передплатили „Плуг“ з додатками, з цим числом розсiliaється додаток з серії „Весела книжка“ — Юрій Вухналь „Радість поета Козолупенка“.

Про неодержання журналу й додатків прохання негайно сповіщати контору журналу на адресу: Харків, вул. К. Лібкнехта, 31.

На запитання багатьох читачів, чи можна передплатити „Плуг“ з номера першого (тобто з 1 січня 1929 року), видавництво повідомляє, що комплекти журналу з № 1 на складі в-ва ще в й передплату з № 1 в-во приймає, але прохає поспішити з передплатою, зважаючи на обмежену кількість таких комплектів.